

KALENDARZE UŻYWANE W ŻYCIU LITURGICZNYM KOŚCIOŁA PRAWOSŁAWNEGO

Słowa kluczowe: kalendarz liturgiczny, Pascha, Kościół prawosławny, reforma gregoriańska

Wprowadzenie

Kalendarz to ważny element liturgicznej sfery życia Kościoła. Jeśli się dokładniej przyjrzymy tej kwestii, śledząc całą historię, to zauważymy, że wszelkie próby wprowadzania jakichkolwiek zmian w kalendarzu pociągały za sobą dość dotkliwe następstwa. Poczynając od kwestii ujednolicenia daty świętowania Paschy, poprzez wprowadzanie reformy kalendarzowej papieża Grzegorza XIII, przenoszenie świętowania Nowego Roku, po wprowadzanie nowego stylu w niektórych Kościołach prawosławnych, wszystkie te momenty były przez społeczeństwo odbierane dość boleśnie. W przeszłości, kiedy ludzie na co dzień nie korzystali z kalendarza, jak to się praktykuje obecnie, święta obchodzone w ciągu roku wyznaczały konkretne daty, oznaczające rozpoczęcie odpowiednich prac rolnych i były ogólną wskazówką w orientacji i określaniu pór roku. Zmiana dotycząca wprowadzenia nowego stylu do świąt nieruchomych doprowadziła w łonie niektórych prawosławnych Kościołów autokefalicznych nawet do schizmu. W wielu przypadkach rozłamy te trwają do dziś.

Żeby zrozumieć niektóre kwestie związane z kalendarzem, wynikające właśnie z wprowadzanych zmian, konieczne jest zapoznanie się z historią różnych kalendarzy oraz istotą reform, ich przebiegiem i celem.

Kalendarze

W historii ludzkości do odmierzenia i rejestrowania płynącego czasu korzystano z różnego typu kalendarzy. Kalendarz jest umownym podziałem historii i dzieli płynący czas na cykliczne fragmenty. Jedne odmierzały czas od początku panowania władcy. Inne od założenia miasta – np. Rzymu. Istniejące w historii różne cywilizacje miały swe odmienne kalendarze. Znane są takie kalendarze jak: kalendarz Majów, kalendarz chiński, kalendarz muzułmański, kalendarz żydowski, kalendarz słowiański czy nawet francuski kalendarz rewolucyjny, który zaczynał się od dnia proklamowania republiki – 22 września 1792 roku – a tydzień miał długość pięciu dni. Wszystkie te kalendarze

umownie można kwalifikować jako słoneczne (solarne), księżycowe (lunarne) bądź księżycowo-słoneczne (lunisolarne), a wszystko w zależności od sposobu liczenia długości roku oraz określania miesięcy.

Wielkie znaczenie w chronologicznym porządkowaniu dziejów świata miał kalendarz ustanowiony przy Juliuszu Cezarze (w 64 r. p.n.e.). Po odpowiednim przystosowaniu kalendarz ten był wykorzystywany przez wszystkich chrześcijan. To w nim, po adaptacji, określono punkt, od którego mierzymy czas płynący do przeszłości i przyszłości. Tym punktem zerowym jest moment Narodzenia Chrystusa. Osoby nie mające styczności z prawosławiem bardzo mało wiedzą o tym, że kalendarz, zwany kalendarzem juliańskim, do 1582 roku był używany przez wszystkich chrześcijan, niektórzy natomiast w celach liturgicznych korzystają z niego po dzień dzisiejszy.

Obecna praktyka

Obecnie w Kościołach prawosławnych w praktyce stosowanych jest kilka różnych rozwiązań dotyczących używania kalendarza w życiu liturgicznym. W niektórych zachowano kalendarz juliański (potocznie nazywany starym stylem), który sięga jeszcze czasów starożytnych. Takiego kalendarza używają następujące Kościoły: Jerozolimski, Rosyjski, Gruziński, Serbski i częściowo Polski. Inną praktykę stosują na przykład Kościoły: Konstantynopolitański, Aleksandryjski, Antiocheński, Grecki, Bułgarski i Rumuński. Polega ona na wprowadzeniu zmian w dniach świętowania świąt nieruchomych przesuując je obecnie o trzynaście dni do przodu (jak w kalendarzu gregoriańskim – tzw. nowym stylu) i pozostawienia praktyki obliczania dnia Paschy zgodnie z kalendarzem juliańskim, tzn. świętowania świąt ruchomych według starego stylu. Jeszcze inną praktyką stosowaną chociażby w Autonomicznym Prawosławnym Kościele Finlandzkim oraz w niektórych parafiach Kościoła Czech i Słowacji, w parafiach patriarchatu konstantynopolitańskiego i rosyjskiego na Zachodzie jest obchodzenie wszystkich świąt, zarówno nieruchomych, jak i ruchomych zgodnie z kalendarzem gregoriańskim.

Pojęcie kalendarza liturgicznego

Chrześcijanie żyli w określonych warunkach, w realiach funkcjonującego kalendarza. Od samego początku gromadzili się co 7 dzień, w pierwszy dzień po sabacie, na „łamanie chleba” – Eucharystię (był to zarazem pierwszy i ósmy dzień tygodnia i niejako antycypacja życia wiecznego). Ustanawiano również dni świąteczne, na początku były one powiązane ze świętami żydowskimi, ale z biegiem czasu, między tymi, którzy nie przyjęli Chrystusa, a wiernymi następował podział, a nawet pewna wrogość, co sprzyjało zrywaniu więzów. O ile na początku apostołowie uczestniczyli w nabożeństwach synagogałnych, to wkrótce nabożeństwa chrześcijańskie nie miały już z nimi żadnego związku. Starotestamentowym świętom nadano nową treść. Pascha stała się

dniem pamięci Zmartwychwstania Chrystusa, Pięćdziesiątnica – świętem zesłania Ducha Świętego. Następnie zaczęto wprowadzać dni męczeńskiej śmierci pierwszych świadków wiary. Nieco później wprowadzono także takie święta jak Chrztost Pański, Narodzenie Chrystusa, Narodzenie Jana Chrzciciela czy Zaśnięcie Bogarodzicy. Należało je umiejscowić w określonych dniach roku. Największe trudności w historii sprawiło określenie czasu świętowania Paschy chrześcijańskiej. Znacznie łatwiej było ze świętowaniem pamięci męczenników, ponieważ czczono ich w dni męczeńskiej śmierci. Inaczej określono świętowanie dnia Narodzin Chrystusa. Zbiegł się on właściwie z pogańskim świętem słońca, kiedy po zimowym przesileniu zaczynał wydłużać się dzień – ale, według świadectw historycznych – dzień ten był wyznaczony w inny sposób. Wyliczono go biorąc pod uwagę wiek Chrystusa, w którym był ukrzyżowany i datę święta Paschy żydowskiej, kiedy Jezus Chrystus był ukrzyżowany. O ile święto Paschy żydowskiej obchodzone jest zawsze 15 dnia miesiąca nisan, to dzień narodzin, zgodnie z tymi wyliczeniami, wypadł 25 grudnia. Od tej daty natomiast wyliczono dzień Zwiastowania czy narodzin Jana Chrzciciela, który według Ewangelii był starszy od Mesjasza o 6 miesięcy.

W ten sposób wykształcił się cały kalendarz liturgiczny, który zaczyna się od święta Narodzenia Bogarodzicy, a kończy się świętem Jej Zaśnięcia. Początek roku cerkiewnego (*Начало Индикта*) obchodzony jest 1 września (choć często błędnie utożsamia się go z 1 stycznia według kalendarza juliańskiego i, odpowiednio, 14 stycznia według nowego stylu).

Oddzielne omówienie wymaga wyznaczenie terminu świętowania Zmartwychwstania Chrystusa, które, jak wiemy, jest świętem ruchomym – nie przypisanym do stałego określonego dnia roku zgodnie z kalendarzem solarnym, tzn. juliańskim i gregoriańskim.

Wyznaczanie dnia świętowania Wielkanocy

Na samym początku chrześcijanie obchodzili Święto Paschy razem z Żydami. Prześladowania Kościoła Chrystusowego prowadzone przez Żydów (niechrześcijan) skutkowały tym, że tradycja starotestamentowa i chrześcijańska coraz to bardziej różniły się od siebie. Z upływem czasu Pascha chrześcijańska, która miała całkiem inną treść i znaczenie niż starotestamentowa, przez niektórych chrześcijan obchodzona była już w innym czasie. Ostatecznie stało się tak, że nie wszyscy chrześcijanie obchodzili ją w jednym terminie. Gminy wiernych Małej Azji zgodnie z tradycją przejętą jeszcze od św. Jana Ewangelisty obchodziły Wielkanoc nadal razem z Żydami. Natomiast większość chrześcijan, w tym Rzym, świętowały ją już w innym terminie, wychodząc z założenia, że nie można świętować razem z tymi, którzy ukrzyżowali Chrystusa.

W historii Kościoła zachowały się wzmianki na temat sporu dotyczącego dnia świętowania Wielkanocy. Pierwszy z nich miał miejsce w 154 roku, kiedy św. Polikarp ze

Smyrny w celu wyjaśnienia powyższej kwestii udał się do Rzymu i prowadził na ten temat rozmowy z biskupem Rzymu, papieżem Anicetem. Nie osiągnięto wprawdzie wtedy konsensusu jednakże odprawiono wspólnie liturgię, demonstrując w ten sposób jedność Kościoła. Inne świadectwo pochodzi z lat 190-192, kiedy papież Wiktor próbował siłą narzucić chrześcijanom z Małej Azji swój termin obchodzenia dnia Wielkanocy, jego decyzji nie podtrzymali jednak inni biskupi, nawet Ireneusz z Lyonu. Polikrates z Efezu napisał wówczas do papieża Wiktora, że będą oni wierni praktyce „uświęconej przez wielkich, oświecicieli, apostołów Jana i Filipa”. Ostatecznym uregulowaniem tej sprawy na prośbę Kościoła Aleksandryjskiego zajął się pierwszy sobór powszechny. *List synodu w Nicei do Egipcjan* (325 r.) głosił:

Ogłaszamy wam dobrą nowinę o jedności, jaka zapadła co do Świętej Paschy. Na wasze prośby ustalono jeden, odpowiedni czas. Przeto wszyscy bracia ze Wschodu, którzy niegdyś świętowali Wielkanoc z Żydami, będą ją obchodzić od tego czasu z Rzymianami i z nami oraz z tymi wszystkimi, którzy od dawnych czasów obchodzili Wielkanoc w tym samym czasie co my.

Na ile ten problem był nabrzmiały, świadczy również pierwszy kanon soboru Antiocheńskiego (z 341 r.) który brzmiał następująco:

Wszyscy, którzy odważają się naruszać postanowienie Świętego i Wielkiego Soboru, który odbył się w Nicei, w obecności pobożnego i przez Boga wielce umiłowanego cesarza Konstantyna, w sprawie święta zbawiennej Wielkanocy, niech będą wyłączeni ze społeczności i wydaleny z Kościoła, jeżeli w dalszym ciągu z uporem będą sprzeciwiać się chwalebne postanowieniu. Powyższe orzeczenie dotyczy laików. Jeśli zaś w obliczu postanowienia Soboru ktokolwiek z przełożonych Kościoła – biskup, prezbiter lub diakon, odważy się, ku zgorszeniu ludzi i zaniepokojeniu Kościołów, odosabniać się i obchodzić Wielkanoc z Żydami, to Święty Sobór już od tej chwili uważa takowego za obcego Kościołowi, ponieważ stał się on winien nie tylko grzechu osobistego, ale także sprawcą rozstroju i zepsucia wielu. I nie tylko ich samych Sobór oddala od sprawowania służby Bożej, lecz i tych, którzy po złożeniu ich z urzędu, ośmielią się z nimi obcować. Złożeni zaś tracą jednocześnie przywilej czci, należnej im z tytułu świętych kanonów i boskiego kapłaństwa¹.

W tym czasie w cesarstwie używany był kalendarz Juliusza Cezara (od 64 roku p.n.e.). Ustalenie sposobu wyznaczania tablic paschalnych poruczono Anatolowi z Laodycei, rodem z Aleksandrii, gdzie nauki astronomiczne stały na najwyższym poziomie. Ponieważ Pascha żydowska obchodzona była wtedy w okresie od 21 marca do 18 kwietnia, świętowanie Wielkanocy przez chrześcijan wyznaczone zostało na okres od 22 marca do 25 kwietnia. Najwcześniejszy termin świętowania, 22 marca, został wskazany ze względu na fakt, że żydowska Pascha najwcześniej obchodzona była 21 marca. Głównym wymaganiem przy określaniu daty było to, by nie zbiegła się ona ze świętem żydowskim – co zarzucano chrześcijanom z prowincji Małej Azji. W taki sposób właściwie zakończył

¹ A. Znosko, ks., *Kanony Kościoła prawosławnego*, t. I, Hajnówka 2000, s. 143.

się historyczny proces zrywania chrześcijaństwa z judaizmem. A wszystko po to, by, jak powiedział cesarz Konstantyn Wielki: „Ci, którzy ukrzyżowali i ci, którzy czcili Ukrzyżowanego, nie obchodzili swoich uroczystości tego samego dnia”.

Drugim wymogiem, który również był związany z wyliczaniem Paschy w kalendarzu żydowskim (to kalendarz lunarny – księżycowy) było, by Wielkanoc obchodzono w niedzielę po pierwszej pełni księżyca po równonocy wiosennej. Ustanowione wówczas zasady wyliczania Paschy są skrupulatnie stosowane w prawosławiu po dzień dzisiejszy (szczególnie zakaz świętowania razem z Żydami).

Cele reformy kalendarzowej papieża Grzegorza

Celem reformy kalendarzowej papieża Grzegorza, która została wprowadzona 1582 roku, było dokładne powiązanie konkretnych zjawisk astronomicznych z określonymi dniami roku. W założeniu reformatorów równonoc wiosenna miała zawsze wypadać 21 marca, a dzień 21 marca, o którym była mowa w postanowieniu soborowym dotyczącym świętowania Paschy, nie oznaczał jedynie najwcześniejszych obchodów Paschy żydowskiej, ale również równonoc wiosenną (w czasie soboru w Nicei równonoc wiosenna miała miejsce 19 marca [sic!]):

doradcy papieża Grzegorza XIII zaproponowali wyrzucić 10 kolejnych dni października 1582 roku. W ten sposób po czwartku 4 października następował piątek 15 października. Kosztem tej operacji wiosenne zrównanie dnia z nocą przypadłoby na 21 marca. Natomiast, aby już zawsze owe zjawisko astronomiczne miało miejsce w tym dniu, postanowiono w czterechsetletnim okresie liczbę lat przestępnych zmniejszyć o trzy. To znaczy, zrobić ich nie sto, jak w kalendarzu Juliusza Cezara, a 97. Zwykłymi latami postanowiono uczynić te setne lata, które nie są podzielne przez 400. W pierwszym gregoriańskim czterechsetletnim okresie takimi latami były rok 1700-ty, 1800-ty i 1900-ty.

Niestety, należy stwierdzić, iż reforma Grzegorza, wprowadzając nowy kalendarz, naruszyła zasadę pierwszego soboru powszechnego – zakazu obchodzenia święta Wielkiej Nocy razem z żydowską Paschą. Aż trzy razy w ciągu 19 lat Wielkanoc według nowych tablic paschalnych, wyliczana zgodnie z kalendarzem gregoriańskim, jest obchodzona wcześniej niż Pascha żydowska (a tylko 6 razem z prawosławną). Dopuszczono również inny błąd – *stricte* astronomiczny. Długość roku gregoriańskiego została błędnie wyliczona i nie jest ona równa długości roku zwrotnikowego, tzn. równonoc wiosenna w dalszym ciągu, choć w mniejszym stopniu, przesuwają się względem daty 21 marca. Podstawowy cel reformy nie został więc osiągnięty, pokazując niekompetencje członków komisji kalendarzowej papieża Grzegorza², a także zasadność sprzeciwu przeciwników reformy.

² Głównym ideologiem reformy kalendarza, zwanego później od imienia papieża Grzegorza XIII *gregoriańskim*, był Luigi Lilio (wł. Aloysius Lilius), żyjący w latach 1510-1574.

Zjawiska astronomiczne i ich związek z pojęciem roku kalendarzowego

By dokładniej zrozumieć istotę kalendarza juliańskiego oraz reformy gregoriańskiej, konieczne jest wyjaśnienie niektórych zjawisk astronomicznych, a dokładniej – pojęć roku zwrotnikowego i syderecznego. Mają one związek ze zdefiniowaniem terminu „rok kalendarzowy”.

Bardzo często na szkolnych zajęciach fizyki czy astronomii mówi się, że rok to całkowity obieg Ziemi dookoła słońca. Mówi się, że od jednego wiosennego zrównania dnia z nocą do następnego Ziemia okrąży Słońce. W rzeczywistości jednak tak nie jest. Rozpiętość czasowa tych dwóch astronomicznych zjawisk nie pokrywa się. Jeden z tych okresów nazywany jest rokiem „zwrotnikowym”, drugi rokiem „syderecznym”. Dokładniej zilustrują to zamieszczone niżej rysunki (rys. 1, rys. 2, rys. 3 autorstwa arcybiskupa Jakuba /Kostiuczuka/) i tabela.

Rok zwrotnikowy	To czas od jednego przesilenia np. letniego, do następnego. Rok ten jest ściśle związany z porami roku	365 dni 5h 48min 46s
Rok sydereczny	To czas pełnego obiegu Ziemi dookoła Słońca	365 dni 6h 9min 9s
Rok juliański	To okres czasu określający rok w kalendarzu ustanowionym przez Juliusza Cezara	365 dni 6h
Rok gregoriański	To okres czasu określający rok w kalendarzu wprowadzonym reformą papieża Grzegorza XIII	365 dni 5h 49min 24s

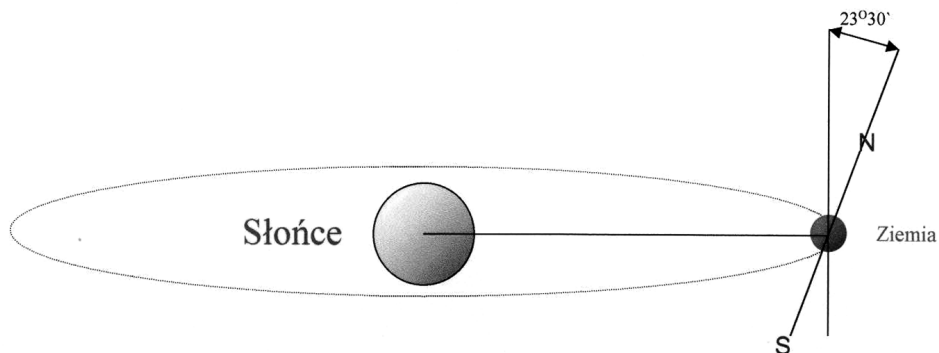
Za czasów Juliusza Cezara astronomowie dokładnie znali okresy wymienionych zjawisk astronomicznych, ale dla uproszczenia wyliczeń w kalendarzu umownie długość roku przyjęto jako 365 dni i 6h. Takie ustanowienie długości roku kalendarzowego tworzy jednolitą siatkę lat i ułatwia dokonywanie wszelkich wyliczeń co do przeszłości, jak i przyszłości. Na dodatek rok ten swoją długością jest umiejscowiony dokładnie w środku pomiędzy długością roku zwrotnikowego i syderecznego.

Początek roku cerkiewnego

Bardzo często spotykamy się ze stwierdzeniem, że Nowy Rok prawosławny obchodzony jest w dniu 1 stycznia według kalendarza juliańskiego, tzn. 14 stycznia według kalendarza gregoriańskiego. Jeśli jednak zajrzemy do kalendarza cerkiewnego, w tym dniu znajdziemy wpisane inne święta, a mianowicie: Obrzezanie Pańskie i Świętego Bazylego Wielkiego. Nowego Roku cerkiewnego należy szukać pod datą 1 września według starego stylu. Nowy Rok w kalendarzu juliańskim zaczynał się 1

Rok Zwrotnikowy

365 dni 5h 48min 46s

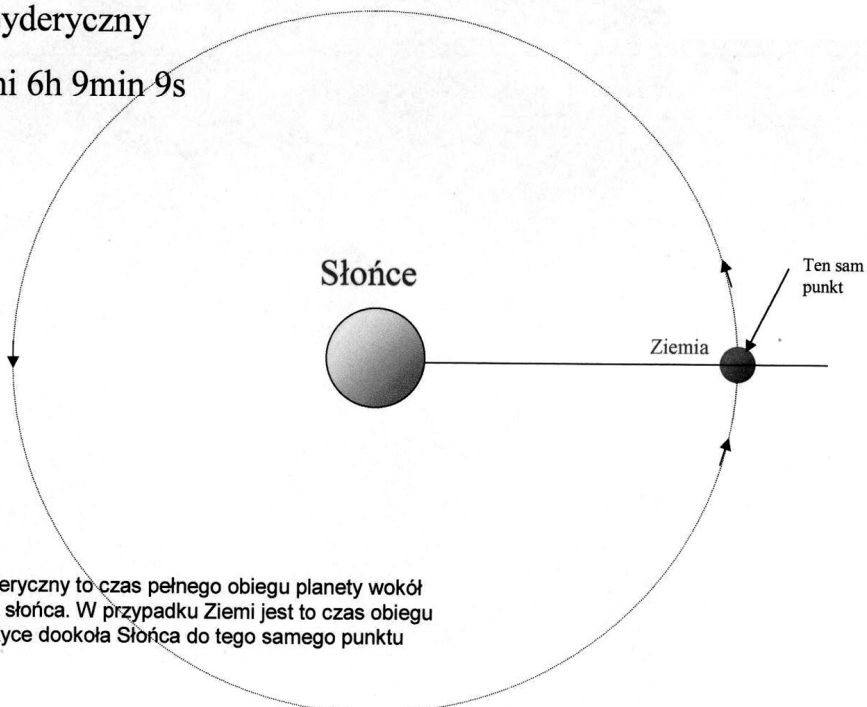

Rok zwrotnikowy jest to kres czasu określony jako odstęp między 2 kolejnymi przejściami Słońca przez punkt Barana, obejmujący 365 dni 5 h 48 min 46 s (365,2422 doby średniej słonecznej). Inaczej mówiąc to czas między jedną równonocą wiosenną a drugą.

Rys. 1

Rok syderyczny

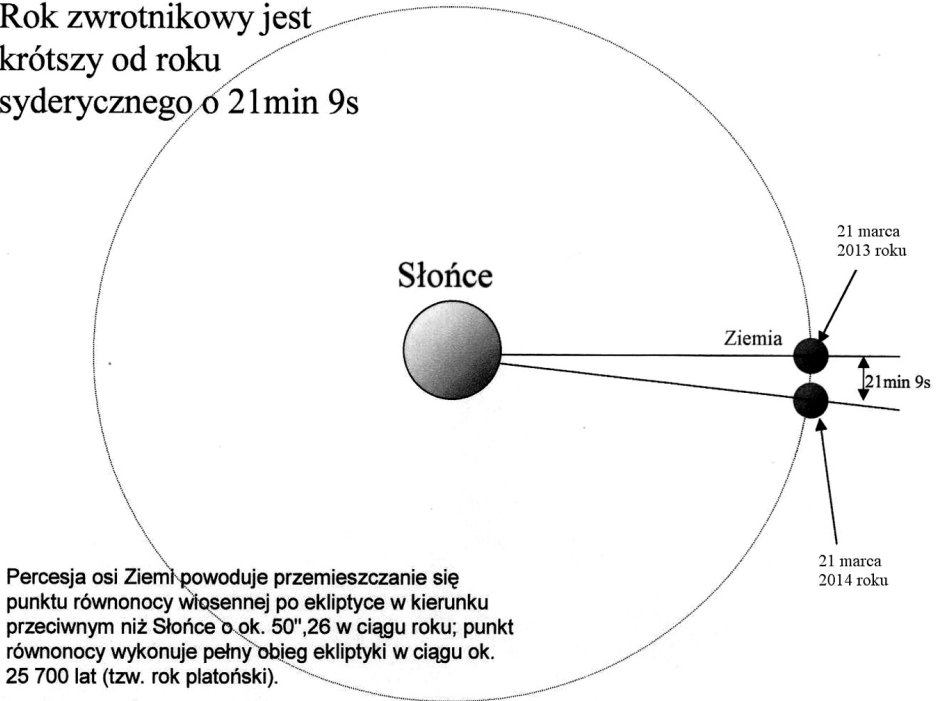
365dni 6h 9min 9s

Rok syderyczny to czas pełnego obiegu planety wokół swojego słońca. W przypadku Ziemi jest to czas obiegu po ekliptyce dookoła Słońca do tego samego punktu wyjścia.

Rys. 2

Rok zwrotnikowy jest krótszy od roku syderecznego o 21 min 9s

Rys. 3

marca, stąd nazwa miesiący *september* (wrzesień) – siódmy, *oktober* (październik) – ósmy. Wcześniej jeszcze, przed przemianowaniem miesięcy na *juli* (lipiec) i – *august* (sierpień), które swoje nazwy wzięły od imion cesarzy, nazywano je *quintilis* i *sextilis*. Pierwszy sobór powszechny w Nicei (325 r.) przeniósł początek roku liturgicznego na 1 września. Stąd wszystkie Cerkwie prawosławne po dzień dzisiejszy rozpoczynają rok liturgiczny właśnie tego dnia. Rosja początkowo przejęła tradycje kalendarzowe z Bizancjum, Nowy Rok państwowy obchodzono zatem 1 marca, a liturgiczny, cerkiewny, 1 września. Taka praktyka trwała do roku 1492, kiedy rok państwowy przeniesiono również na 1 września. Odtąd początek roku liturgicznego był również początkiem roku państwowego, państwo bowiem przyjęło cerkiewną praktykę kalendarzową, która dobrze harmonizowała ze zjawiskami przyrodniczymi. Początek września kończył zbiory rolne i był początkiem wysiewu zbóż, był to więc dobry moment, by uznać go również za początek nowego roku. Nieprzypadkowo w tym dniu zaczynano naukę w szkołach. Dopiero car Piotr I wprowadził reformę, wzorując się na praktyce zachodniej i przenosząc rozpoczęcie Nowego Roku z 1 września na 1 stycznia. Miało to miejsce na przełomie roku 1699 i 1700. Rok 1699 trwał wówczas w Rosji tylko cztery miesiące. Wprowadzenie kalendarza gregoriańskiego w Rosji miało natomiast miejsce w 1918 roku dekretem Rady Narodowych

Komisarzy. W praktyce Kościoła prawosławnego do dzisiaj rok cerkiewny rozpoczyna się 1 września. Nielogiczne jest mówienie, że Nowy Rok państwowy (*grazdanki*) rozpoczyna się 14 stycznia.

Pomieszanie stylów

Wprowadzenie nowego stylu kalendarzowego do praktyki liturgicznej Kościoła prawosławnego (niekiedy nazywa się to wprowadzeniem kalendarza nowojuliańskiego), które nastąpiło w niektórych lokalnych Kościołach prawosławnych jest właściwie nielogiczne. Była to próba zharmonizowania kalendarza cerkiewnego z używanym już wówczas w wielu państwach kalendarzem gregoriańskim. Niestety, przyjęcie takich reform, a jednocześnie pozostawienie wyliczania daty Paschy według kalendarza juliańskiego wprowadziło do użytku cerkiewnego właściwie dwa kalendarze. Praktyka ta wydaje się jeszcze bardziej bezsensowna w krajach jednolitych wyznaniowo.

Argument mówiący, iż trzymając się kalendarza juliańskiego, będziemy świętować Wielkanoc zimą, a Boże Narodzenie latem (był to zresztą argument komisji papieża Grzegorza XIII) jest również bezpodstawny. Święta te nie są przywiązane do pór roku, a gdyby nawet, stałoby się to powoli, w przeciągu kilkunastu czy nawet kilkudziesięciu tysięcy lat. Jeśli jednak używamy dwóch stylów (zachowując tablice paschalne powiązane z kalendarzem juliańskim, a inne święta obchodząc według nowego stylu), to pojawi się inna anomalia: w końcu nie tylko zniknie Piotrowy Post (jak to było w 2013 roku), lecz święta Wielkanocy i Bożego Narodzenia wypadną kiedyś tego samego dnia. Do tego jednak momentu ciągle przesuwanie się świąt nieruchomych względem świąt ruchomych, wyliczanych na podstawie obowiązujących tablic paschalnych, będzie wymagało wprowadzanie ciągłych zmian i korekt w tzw. *typiku* i spowoduje nieunikniony zamęt w liturgicznej praktyce odprawiania nabożeństw.

SUMMARY

Archbishop Jakub (Kostiuczuk), Warsaw

Calendars used in the liturgical life of the Orthodox Church

Keywords: Calendar, Julian calendar, Passover, Gregorian reform, New Year

The calendar is a crucial element of the liturgical sphere of the Orthodox Church.

All the attempts to change any detail in the calendar had significant consequences. At the very beginning the Christians celebrated Passover together with the Jews. The

persecution of the Christian Church resulted in a great differentiation between Christian and Old Testament tradition. With the passage of time, the Christian Passover was celebrated at different time, on a fixed date, and the rules which were supposed to help to compute the exact date of Passover established at that time, are still being used in the Orthodox Church.

The reform of a calendar raised by Pope George was introduced in 1582. According to its reformers, the spring equinox was to be always dated on 21st of March, and the 21st day of March did not mean only the earliest celebration of Jewish Passover but the spring equinox as well. The reintroduction of a new calendar style into the liturgical practice of the Orthodox Church (sometimes called a new Julian calendar), which also occurred in particular local churches is, in fact, illogical. The admission of the reforms and leaving the date of Passover computed with the Julian calendar resulted in the introduction of two calendars into the Orthodox Church. Additionally, a constant date change of non-shifting celebrations towards the shifting ones imputed on the basis of a standing rule of Passover boards, will introduce further changes in so called *tyfik*, which will cause an inevitable confusion in liturgical practice of mass serving.